

Розділ X

Рецензії, дискусії проблеми, гіпотези, повідомлення

Д.В. КЕПІН

Рец. на книгу О.М. Медведя «Музеефикация памятников археологии в России (прошлое и настоящее» (М.: Издательство «ГНОМ и Д», 2004. – 80 с.; ил.)

Монографія одного з провідних фахівців у галузі охорони археологічної спадщини у Російській Федерації, кандидата історичних наук, доцента кафедри історії науки Російського державного гуманітарного університету (Москва) Олександра Миколайовича Медведя є першою і на сьогодні єдиною узагальнюючою працею в цій країні, присвяченої збереженню й експонуванню нерухомих пам'яток різних хронологічних періодів на прикладі низки об'єктів, досліджених у Російській Федерації. Запропонована праця рекомендована не тільки фахівцям – археологам і музеєзнавцям, але й студентам, які навчаються за спеціальністю «Музеєзнавство».

З огляду на те, що дана робота вченого досі не відома в Україні, розглянемо її дещо докладніше.

Монографія складається з передмови, трьох розділів («Степень разработанности проблемы», «История музеефикации археологических памятников в России (1-я пол. XIX в. – начало 1980-х гг.)», «Проблемы музеефикации памятников археологии в России»), післяслова та списку використаних джерел і літератури. Дослідник до висвітлення історії збереження нерухомих археологічних пам'яток, окрім друкованих джерел, залучив також архівні

матеріали, які зберігаються в Інституті археології РАН (Москва), Центральному історичному архіві м. Москви.

У першому розділі О.М. Медведь зупиняється на історіографії проблеми з відповідним аналізом літератури. Зазначимо, що автор виділяє в окрему підгрупу статті, де розглядається досвід збереження й експонування археологічних об'єктів на пострадянському просторі*. Проте, в даному випадку він згадує тільки статтю білоруських дослідників В.Є. Віхрова, Ю.В. Віхрова, В.О. Борисова та С.Ю. Казанської «Сохранение древесины из раскопок Берестья» (Советская археология, № 4 за 1973 р., стор. 9). Про накопичений на момент виходу книги досвід музеєфікації археологічної спадщини в інших країнах пострадянського простору автор чомусь не згадує. Щодо України, то О.М. Медведь указує лише на досвід музеєфікації античних пам'яток Криму, яка проводилася під керівництвом російських реставраторів у 1970–1980-х роках.

Сучасна українська історіографія цієї проблеми досить широка. Достатньо навести, хоча б, роботи, де викладені деякі принципи збереження й експонування нерухомих пам'яток різних епох, досліджених у різних регіонах України (С.О. Беляєв, Н.О. Гаврилюк, М.І. Гладких, В.М. Зінько, В.В. Крапівіна, С.Д. Крижацький, А.М. Мілецький, П.П. Толочко, Б.Д. Михайлов, М.Я. Рудинський, Л.М. Славін, О.Б. Супруненко, Д.Я. Телегін, О.М. Титова, І.Г. Шовкопляс й інші). Варто було б згадати також книгу архітектора І.О. Ігнаткіна «Охрана памятников истории и культуры: справочное пособие» (К., 1990).

Другий розділ книги О.М. Медведя поділяється на наступні параграфи:

§ 1. Археологический памятник как феномен культуры: его восприятие, первые проекты музефикации».

§ 2. Создание первых археологических музеев-заповедников в России»

В останньому автор запропонував власну періодизацію з відповідною характеристикою історії музеєфікації археологічних пам'яток у Росії. У цьому відношенні цікавою є наведена пропозиція К.Р. Дашкової, висловлена ще в 1780-х роках щодо можливості організації в Помпеях музейної експозиції *in situ*: «Однажды я позволила сказать их величеству, что следовало бы устроить количество рабочих, производивших раскопки в Помпее, и когда она будет совершенно очищена от пепла, поставит на места всю мебель и утварь и представит стражу к этим сокровищам, а затем объявит по всей Европе,

* У книзі О.М. Медведя вживається термін «країни СНД».

что за известную плату можно видеть подлинную картину обычаев, утвари, жизни обитателей старинного города, сохранившегося в неприкосновенности, вплоть до объявлений на домах; я полагала, что этим расходы вернутся сторицей, так как со всего света стекутся знатоки, любители и просто зеваки, чтобы полюбоваться картиною, так сказать, говорящею, какую не могло бы заменить ни одно описание; можно было бы видеть прямо, как люди жили; а король этим сделал бы просто нечто волшебное, вырвав из рук времени и забвения живую картину столь далекой действительности» (с. 17).

Також дослідником проаналізовані відомості щодо ставлення різних верств населення у XIX ст. до нерухомих пам'яток археології. О.М. Медведь залучив також етнографічні джерела. Важливим є проведений автором монографії аналіз проектів правових документів Російської імперії та законодавства сучасної Російської Федерації щодо охорони пам'яток та їх порівняння з міжнародними правовими документами ЮНЕСКО. Вчений наводить перелік діючих археологічних музеїв-заповідників у Російській Федерації станом на 1997 р. При цьому він докладно зупиняється на організації таких заповідників на території античних пам'яток і пам'яток доби середньовіччя. Лише побіжно згадуються музеєфіковані пам'ятки первісної доби. Зауважимо, що О.М. Медведь посилається лише на невелику статтю тезового характеру археолога О.М. Рогачова, що з'явилася ще в 1973 р. і котра присвячена збереженню *in situ* багатощарового поселення Костьонки XI (Аносовка II), але не згадує розширену й гарно ілюстровану статтю цього ж автора 1978 року, де докладно розглянуті способи музеєфікації вказаної пам'ятки (див.: *Рогачев А.Н. Костенки XI (Аносовка II) (опыт консервации культурных остатков многослойного поселения эпохи верхнего палеолита) // Проблемы советской археологии. – М., 1978*). У даному контексті варто було назвати також роботи 1980–х років археолога В.В. Попова (с. 38, 40).

Дослідник називає такі музеєфіковані пам'ятки, як Юдиново та Томську Писаницю, але не зупиняється на їх експонуванні та відповідній літературі (роботи 1980–1990–х років З.О. Абрамової, Є. Мельникової, І. Мамонової, О.І. Мартинова, Г.С. Мартинової). Можливо, це пов'язано з тим, що автор рецензованої монографії спеціалізується з охорони нерухомих пам'яток античного часу та середньовіччя.

Останній розділ праці О.М. Медведя є спробою викласти власне бачення музеєфікації археологічних пам'яток. Розглядаючи пов'язані з демонстрацією об'єктів *in situ* питання, автор користу-

ється існуючою музеєзнавчою термінологією, а також дає власну їх дефініцію («археологічний музей-заповідник», «консервація», «музеєфікація пам'яток», «реконструкція пам'яток», «експозиція основна»). Базуючись на розробках Н.М. Булатові, автор виділяє 4 типи музеєфікованих пам'яток археології та 4 етапи їх музеєфікації. Докладно розглядає створення експозицій на місці розкопок в умовах старовинного міста (на прикладі Москви) та форми використання пам'яток: «екомузей», «археологічний музей-заповідник», «археологічний парк», «жива пам'ятка» (с. 54). Важливою є характеристика запропонованих чотирьох способів демонстрації пам'яток *in situ*. О.М. Медведем у графічному вигляді показані можливі варіанти оглядових площадок відкритих у ході археологічних досліджень об'єктів і комплексів. Дослідник порівнює досвід експонування археологічних пам'яток античного часу в Гешингені-Штайні (Німеччина), середньовіччя (Швеція). Особливу увагу приділено автором залученню нерухомих пам'яток у сучасне соціокультурне середовище.

Отже, книга О.М. Медведя «Музеєфикация памятников археологии в России (прошлое и настоящее)» має не тільки історіографічний характер, але і прикладний. Може вона прислужитися й українським фахівцям у галузі музеєзнавства, пам'ятокознавства й археології. Книгу цього російського автора з успіхом можна використовувати у навчальному процесі під час викладання відповідних університетських курсів. Низка положень і висновків можуть бути використані в роботі археологічних музеїв-заповідників, що створені на території пам'яток античного та середньовічного часу, а також під час розробки наукових концепцій із музеєфікації пам'яток археології в Україні.

|| Д.С. ГОРДІЄНКО

|| **Ще раз про реконструкцію образу
Десятинної церкви в Києві**

Щойно вийшла у світ стаття Г. Івакіна та О. Іоаннісіяна «Перші підсумки вивчення Десятинної церкви у 2005–2007 рр.» [1]. Певна річ, що результати нових досліджень славетної *ecclesia matrix* викликають неабиякий інтерес не лише в наукових колах, але й у всьому суспільстві, оскільки починаючи з 2000 р., коли вийшло Розпорядження Президента України про відродження Десятинної церкви, спірна – й навіть конфронтаційна – проблема її відроджен-